

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

تحلیل محتوای بیانات رهبری در حوزه معماری و شهرسازی جهت کاربست در سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

بهزاد عمران زاده^۱

چکیده

شهرها از جایگاه ویژه‌ای در شکل‌گیری تمدن‌ها و عینیت مظاهر تمدنی یک جامعه و ملت برخوردار می‌باشند. بر این اساس در اندیشه، آرمان و فرایند تمدن‌سازی و جامعه‌سازی، توجه به شهر، شهرسازی و معماری و فهم جایگاه درست آن‌ها در این فرایند می‌تواند اهمیت و تاثیر زیادی داشته باشد.

بر این اساس، نظر به اینکه عنایت قابل توجهی به این عرصه مهم در سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت صورت نگرفته است؛ بطوریکه در بخش افق که امکان پرداختن به این موضوع بود، مغفول مانده است و در بخش تدابیر نیز صرفاً در قالب یک بند با نگاه حداقلی ه موضوع معماری و شهرسازی پرداخته شده است. بر همین مبنا، در پژوهش حاضر جهت درک جایگاه صحیح موضوع معماری و شهرسازی در سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت و تکمیل و اصلاح سند، بیانات مقام معظم رهبری به عنوان مبدع تدوین الگوی پیشرفت، در زمینه موضوع معماری و شهرسازی با استفاده از روش تحلیل محتوا و روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد بررسی و تحلیل قرار گرفته و نظام فکری ایشان در این خصوص احصاء گردیده است. نتایج پژوهش حاکی از نگاه جامع و رویکرد فرهنگ‌محوری ایشان به حوزه معماری و شهرسازی است که تبعیت از این رویکرد می‌تواند خلاء موجود در سند الگوی پایه در زمینه معماری و شهرسازی را مرتفع سازد.

واژه‌های کلیدی: معماری و شهرسازی، نظام فکری، مقام معظم رهبری، تحلیل محتوا

مقدمه

امروزه، شهرها عالی‌ترین نوع از انواع سکونتگاه‌های انسانی هستند که از جایگاه ویژه‌ای در شکل‌گیری تمدن‌ها و عینیت مظاهر تمدنی یک جامعه و ملت برخوردار می‌باشند. این موضوع آنچنان دارای اهمیت می‌باشد که حتی شناخت ما از تمدن‌های بنام گذشته نیز بیشتر از طریق آثار و مظاهر شهری برجای مانده از آن‌ها اتفاق می‌افتد تا عنصر دیگر تمدنی.

^۱. دکترای برنامه ریزی شهری، مرکز مطالعات راهبردی ژرفا؛ گروه معماری و شهرسازی اسلامی

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و سومین خردادماه ۱۳۹۸

بر این اساس در اندیشه، آرمان و فرایند تمدن‌سازی و جامعه‌سازی، توجه به شهر، شهرسازی و معماری و فهم جایگاه درست آنها در این فرایند می‌تواند اهمیت و تاثیر زیادی داشته باشد.

با وجود اهمیت زیاد موضوع شهر و کیفیت ساخت، برنامه‌ریزی و اداره آن با نگاه تمدنی؛ متاسفانه طی سده‌های اخیر، مبانی، الگوها و مدل‌های وارداتی هستند که در غیاب مبانی نظری بومی و در تعارض با مبانی مکتبی ما (جهان‌بینی و ایدئولوژی اسلامی) به شهرهای ما شکل می‌دهند؛ بطوریکه نمود عینی آنها در کالبد بسیاری از مراکز تجاری و مسکونی کشور بویژه در کلان‌شهرها، با شریعت و طریقت زیست‌مسلمانی مردم همخوانی چندانی ندارد (عمران زاده، ۱۳۹۶). در چنین شرایطی شکل‌گیری گفتمان دستیابی به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در مقابل هجمه فوق، یک جریان بسیار مغتنم و ارزشمندی است که می‌تواند زمینه مواجهه همه جانبه در این حوزه را فراهم نموده و در نهایت منتج به شکل‌گیری نظام‌ها و زیرنظام‌های مقوم تمدن نوین ایرانی اسلامی گردد.

در همین راستا و در پی انتشار الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت و فراخوان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از تمامی اندیشمندان و متخصصان کشور برای بررسی و اظهار نظر در خصوص این سند و کمک به اصلاح و تکمیل آن، مطابق بررسی‌های صورت گرفته با وجود انسجام خوب سند از حیث محتوایی در قالب بخش‌های مبانی، آرمان‌ها، رسالت، افق و تدابیر، با وجود تمام نقطه قوت و حسن‌های سند بویژه در سه بخش اول، به نظر می‌رسد این سند در بخش افق و تدابیر از جامعیت و دقت لازم برخوردار نمی‌باشد. با توجه به مقدمه پیش گفته و اهمیت موضوع شهر، معماری و شهرسازی در تمدن‌سازی، توجه و عنایت قابل توجهی به این عرصه مهم در سند صورت نگرفته است؛ بطوریکه در بخش افق که امکان پرداختن به این موضوع بود، مغفول مانده است و در بخش تدابیر نیز صرفاً در تدبیر شماره ۱۰ با شرح: "اهتمام به احیا و توسعه نمادهای اسلامی ایرانی به ویژه در پوشش، معماری و شهرسازی به حفظ تنوع فرهنگی در پهنه سرزمین" (الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۷، ص. ۷) صرفاً یک نگاه حداقلی، یک وجهی و ناکافی به موضوع چندوجهی معماری و شهرسازی صورت گرفته است. بر همین مبنا به نظر رسید که جهت درک جایگاه صحیح موضوع معماری و شهرسازی در سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، بررسی و تحلیل بیانات مقام معظم رهبری به عنوان مبدع تدوین الگو در زمینه موضوع معماری و شهرسازی می‌تواند کمک کننده باشد.

بررسی و تحلیل بیانات مقام معظم رهبری از چند نظر دارای اهمیت و ضرورت می‌باشد. از آنجا که مقام معظم رهبری ایده‌پرداز اصلی دستیابی به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی می‌باشند، بنابراین از این نظر بررسی رویکرد ایشان در حوزه معماری و شهرسازی و شناخت جایگاه این حوزه در ساحت ایده‌ی تمدن نوین اسلامی می‌تواند مهم و اثرگذار باشد. از طرف دیگر، نظریات ایشان در این زمینه به عنوان یک حکیم و اسلام شناس مجتهد که رهبری فکری جریان عقلانیت اسلامی را نیز بر عهده دارند و از سویی دیگر آشنایی کاملی نیز از وضعیت و ضرورت‌های موجود و واقعی کشور در همه حوزه‌ها از جمله حوزه معماری و شهرسازی دارند؛ می‌تواند حائز اهمیت فراوان

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

باشد. بر این اساس هدف از پژوهش حاضر دستیابی به نظام فکری مقام معظم رهبری و نوع رویکرد و نگاه ایشان به حوزه معماری و شهرسازی جهت کاربست در سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت می‌باشد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر بر اساس رویکرد تحقیق کیفی و با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوا انجام گرفته است. "تحلیل محتوا تکنیکی پژوهشی است برای استنباط تکرارپذیر و معتبر از داده‌ها در مورد متن آن‌ها (در دل متن). هدف تحلیل فراهم آوردن شناخت، بینشی نو، تصویر واقعیت و راهنمای عمل است. تحلیل محتوا فقط ابزار است" (کریپندورف، ۱۳۸۳، ص. ۲۵). تحلیل محتوا را به دو گونه می‌توان انجام داد: تحلیل محتوای موضوع متن برای فهم موضوعی خاص (اکتشاف باهدف) و یا تحلیل محتوای همه متن برای فهم و تحلیل همه موضوعات (اکتشاف بی‌هدف)؛ گونه اول مشخص‌تر و هدفمندتر است.

تحلیل محتوا در سطح کلان به کمی و کیفی و در گام بعد به قیاسی و استقرایی تقسیم می‌شود (تبریزی، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۰)؛ پژوهش حاضر از نوع تحلیل محتوای کیفی استقرایی می‌باشد که در آن کدها و مقولات برخلاف تحلیل محتوای قیاسی در فرایند تحلیل داده‌ها استخراج گردیده است.

با نظر به روش‌شناسی کیفی انتخاب شده، روش نمونه‌گیری انتخاب شده برای فاز اکتشافی پژوهش، نمونه‌گیری نظری به شیوه هدفمند می‌باشد. بدین صورت که با استفاده از روش لغت‌کاوی ابتدا تمام بیانات مقام معظم رهبری که در آن به موضوعات معماری و شهرسازی پرداخته شده بود، شناسایی و در گام بعد فرایند کدگذاری و تحلیل انجام گرفت. بر این اساس تعداد 39 مورد از بیانات و پیام‌های ایشان طی ۲۵ سال اخیر از سال ۱۳۷۲ تا سال ۱۳۹۷ مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت و در این فرایند تعداد ۱۰۰ گزاره تلخیص و عملیات کدگذاری، مفهوم‌یابی و مقوله‌بندی انجام گرفت. از آنجا که بخش از هدف تحقیق فهم و کشف نظام فکری مقام معظم رهبری در حوزه معماری و شهرسازی بوده است، برای این منظور از تکنیک کدگذاری محوری روش نظریه‌پردازی داده بنیاد نیز بهره‌گرفته شده است.

در نظریه‌پردازی داده‌محور بر خلاف فرایند تحقیق خطی و نشئت گرفته از نظریه، به جای فرضیات نظری، به داده‌ها و میدان تحقیق اولویت داده می‌شود. در این‌جا فرض بر این است که محقق باید دانش نظری پیشینی را که با خود به میدان می‌آورد دست‌کم موقتا کنار بگذارد" (فلیک، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۸).

نظریه‌پردازی داده‌بنیاد^۱ نظریه‌ای است که به صورت نظام‌مند^۲ و با رویکرد استقرایی^۳ (از جزء به کل) از مطالعه‌ی یک پدیده‌ی خاص به دست می‌آید و نمایانگر آن پدیده می‌باشد. در بسیاری از روش‌ها محقق از یک فرضیه شروع می‌کند و

1. Grounded Theory

2. Systematic

3. Induction

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

مسیر خاصی را به منظور اثبات آن فرضیه طی می‌نماید. اما در روش نظریه‌ی مبنایی در یک فرآیند رفت و برگشتی متقابل بین گردآوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها، نظریه، کشف و استخراج می‌شود (اشتراوس & کوربین، ۱۳۹۰، ص. ۲۲-۲۳).

تحقیق حاضر از نظر هدف جزو تحقیقات کاربردی، از نظر ابزار، غیرآزمایشی و از نظر روش جمع‌آوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و تحلیلی انجام گرفته است. همچنین، از آنجا که "مدل‌ها منعکس‌کننده‌ی واقعیت هستند و جنبه‌های معینی از دنیای واقعی را که با مساله تحت بررسی ارتباط دارند مجسم می‌سازند" (خاکی، ۱۳۷۸، ص. ۸۵)؛ در پژوهش حاضر جهت عینیت بخشی و توصیف خروجی‌ها و نتایج اکتشافی پژوهش از استخدام مدل‌های مفهومی و نظری بهره‌برداری شده است.

یافته‌های تحقیق

با نظر به روش استفاده شده در فهم، دسته‌بندی و تحلیل بیانات مقام معظم رهبری، همانگونه که در بخش روش تحقیق مورد اشاره قرار گرفت؛ در ابتدا گزاره اصلی محتوا، استخراج و در ادامه با توجه به متن اصلی بیانات و خلاصه گزاره استخراج شده، جنس‌شناسی، موضوع‌شناسی و مفهوم‌یابی محتوا انجام گرفت. در نتیجه فرایند فوق ضمن گونه‌بندی بیانات از حیث موضوع و جنس محتوا به طور همزمان با یک دید جامع و بر اساس مفاهیم اصلی شناسایی شده، کلیات نظام فکری مقام معظم رهبری در حوزه معماری و شهرسازی احصاء گردید. در این بخش ابتدا تلاش گردیده است جهت آشنایی با افق دید معظم‌له، نظام فکری منسجم ایشان در حوزه معماری و شهرسازی با همه ابعاد آن در یک قالب به هم پیوسته و منسجم با استفاده از مدل‌های مفهومی ارائه گردد. در بخش دوم نیز گونه‌بندی گزاره‌های اصلی بیانات به صورت کاربردی‌تر ارائه گردیده است. در جدول شماره یک لیست مجموعه بیانات و پیام‌های مورد بررسی و تحلیل آورده شده است.

جدول ۱: لیست بیانات و پیام‌های مورد بررسی

ردیف	عنوان بیانات/پیام‌ها	تاریخ
1	بیانات در جمع ادبا، شعرا و هنرمندان استان آذربایجان شرقی	۰۸/۰۵/۱۳۷۲
2	بیانات در دیدار اعضای شوراهای فرهنگ عمومی استان‌ها	1374/04/19

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

ردیف	عنوان بیانات/پیام‌ها	تاریخ
3	پیام به کنگره‌ی عظیم حج	۰۴/۰۲/۱۳۷۵
4	بیانات در دیدار از طرح ماکت‌های زائرسرای مشهد	1375/07/19
5	بیانات در جمع دانشجویان دانشگاه تهران	۲۲/۰۲/۱۳۷۷
6	بیانات در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی	1378/01/01
7	پیام به مناسبت آغاز به کار شوراهای اسلامی شهر و روستا	۰۸/۰۲/۱۳۷۸
8	دیدار مسئولان وزارت مسکن و شهرسازی با رهبر انقلاب	۲۵/۰۳/۱۳۷۹
9	دیدار اعضای شورای اسلامی شهر تهران با رهبر انقلاب	۲۷/۰۴/۱۳۷۹
10	دیدار تولیت آستانه مقدسه حضرت معصومه (سلام‌الله علیها) با رهبر انقلاب	۱۱/۰۴/۱۳۸۰
11	بیانات در دیدار جمعی از اصحاب فرهنگ و هنر	۰۱/۰۵/۱۳۸۰
12	پیام به نشست منتخبان دومین دوره شوراهای اسلامی شهر و روستا	۰۶/۰۲/۱۳۸۲
13	بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت	۰۵/۰۶/۱۳۸۲
14	بیانات در دیدار مردم زنجان	1382/07/21
15	بیانات در دیدار اعضای شورای شهر و شهردار تهران	۱۷/۰۹/۱۳۸۲
16	بیانات در دیدار مردم قم	۱۸/۱۰/۱۳۸۲
17	بیانات در دیدار جمعی از مهندسان	1383/12/05
18	بیانات در دیدار مردم شهرستان زرنند	۱۴/۰۲/۱۳۸۴
19	گزیده بیانات رهبر انقلاب درباره وظایف شوراهای اسلامی شهر و روستا ۰۱/۰۲/۱۳۹۲	1384/05/17
20	دیدار اعضای شورای اسلامی و شهردار و شهرداران مناطق مختلف تهران با رهبر انقلاب	۱۳/۱۲/۱۳۸۴
21	بیانات در دیدار دانشگاهیان سمنان	1385/08/18
22	پیام به مناسبت آغاز به کار سومین دوره شوراهای اسلامی شهر و روستا	۰۸/۰۲/۱۳۸۶
23	دیدار اعضای شورای اسلامی و شهردار و شهرداران مناطق مختلف تهران با رهبر انقلاب	۰۴/۰۴/۱۳۸۶
24	بیانات در دیدار مردم یزد	۱۲/۱۰/۱۳۸۶
25	بیانات در دیدار مسئولان اجرائی استان فارس	1387/02/18
26	بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در هفدهمین اجلاس نماز	1387/08/29

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

ردیف	عنوان بیانات/پیام‌ها	تاریخ
27	بیانات در اجتماع بزرگ مردم قم	۲۷/۰۷/۱۳۸۹
28	بیانات در بوستان ولایت به مناسبت روز درختکاری	۱۷/۱۲/۱۳۸۹
29	دیدار اعضای شورای عالی استانها و شهرداران مراکز استانها با رهبر انقلاب	1390/02/10
30	بیانات در دیدار جمعی از معلمان سراسر کشور	۱۴/۰۲/۱۳۹۰
31	بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی	۲۳/۰۷/۱۳۹۱
32	بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۹/۰۹/۱۳۹۲
33	دیدار شهردار و اعضای شورای اسلامی شهر تهران با رهبر انقلاب	۲۳/۱۰/۱۳۹۲
34	بیانات در دیدار مسئولان و فعالان محیط زیست، منابع طبیعی و فضای سبز	۱۷/۱۲/۱۳۹۳
35	بیانات در دیدار هیأت علمی و دست‌اندرکاران برگزاری همایش ملی «فقه هنر»	۲۱/۱۰/۱۳۹۴
36	انتصاب حجت‌الاسلام رئیسی به تولیت آستان قدس رضوی	۱۷/۱۲/۱۳۹۴
37	بیانات در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)	۱۴/۰۳/۱۳۹۵
38	بیانات در دیدار مسئولان نظام	۲۲/۰۳/۱۳۹۶
39	بیانات در دیدار نمایندگان و کارکنان مجلس شورای اسلامی	۳۰/۰۳/۱۳۹۷

نظام فکری

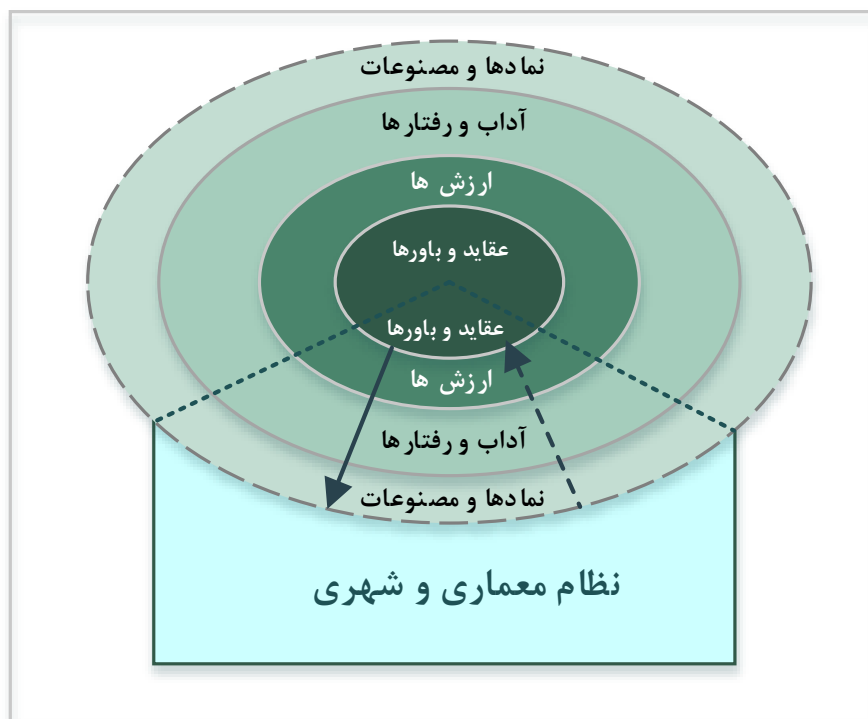
در نگاه مقام معظم رهبری، از یک بعد معماری و شهرسازی در ذیل فرهنگ عمومی جامعه تعریف می‌گردد. بدین معنی که فرهنگ عمومی دارای دو بخش ظاهری و محسوس و غیر ظاهری و نامحسوس است که معماری و شهرسازی در بخش ظاهری آن قرار می‌گیرد و از این نظر تاثیرات بلندمدتی در فرهنگ و خلیقات افراد جامعه بر جای می‌گذارد. بر همین اساس، نوع معماری خانه می‌تواند بر فرهنگ و اخلاق خانواده اثرگذار باشد؛ به عنوان نمونه نوع خانه‌های سنتی با معماری و طراحی خاص خود رفتار و اخلاق خاصی را ایجاد می‌کند و در مقابل نوع معماری و طراحی خانه‌های آپارتمانی فعلی رفتار و اخلاق خاص دیگری را.^۱ بر این اساس اگر معماری و شهرسازی متناسب با فرهنگ اصیل جامعه که در ایران، فرهنگ ایرانی اسلامی است، شکل بگیرد، به عنوان یک فرصت و عامل فرهنگ‌ساز در نظر گرفته می‌شود؛ ولی اگر شکل‌گیری معماری و شهرسازی جامعه بریده از فرهنگ جامعه و تحت تاثیر فرهنگ‌های بیگانه و غربی شکل بگیرد، به جهت شکل‌دهی به خلیقات متناسب با آن فرهنگ در مردم، به عنوان یک تهدید و آسیب فرهنگی تلقی

^۱. بیانات در دیدار اعضای شوراهای فرهنگ عمومی استان‌ها، ۱۹/۰۴/۱۳۷۴

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

می‌گردد.^۱ با توجه به نسبت وثیق عنوان شده بین فرهنگ و ارزش‌های جامعه با حوزه معماری و شهرسازی، علاوه بر توجه به این نسبت در طراحی و شکل‌یابی تمامی ساخت و سازها تهیه پیوست فرهنگی در تمامی فعالیت‌های مربوط به عمران و سازندگی ضرورت پیدا می‌کند.^۲

با توجه به مطالب فوق و تعریف ارائه شده از فرهنگ به "نظام واره ای از «عقاید و باورهای اساسی»، «ارزش‌ها، آداب و الگوهای رفتاری» ریشه دار و دیرپا و «نمادها» و «مصنوعات» که ادراکات، رفتار و مناسبات جامعه را جهت و شکل می‌دهد و هویت آن را می‌سازد" (نقشه مهندسی فرهنگی کشور، ۱۳۹۲، ص. ۱۶) نسبت فرهنگ با معماری و شهرسازی را در نظام فکری مقام معظم رهبری، می‌توان به شرح مدل مفهومی زیر بیان کرد.

شکل ۱: مدل مفهومی نسبت فرهنگ با معماری و شهرسازی

بدیهی است که برای اینکه این تاکید بر نسبت فرهنگ عمومی و معماری و لزوم تناسب فرهنگی معماری و شهرسازی؛ با سنت‌گرایی نامعقول و گذشته‌گرایی و گرفتاری در فرم‌های تاریخی از یک طرف و دوری از دستاوردهای تجربی بشری اشتباه گرفته نشود و اقتضانات زمانی و مکانی مدنظر قرار گیرد، ایشان در عین تاکید بر تناسب معماری با فرهنگ جامعه بر توجه به نیازهای واقعی مردم از یک سو و استفاده از آخرین دستاوردهای بشری و استانداردهای بین‌المللی در

^۱ پیام به کنگره‌ی عظیم حج، ۰۴/۰۲/۱۳۷۵

^۲ بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۹/۰۹/۱۳۹۲

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و بیست و سومین خردادماه ۱۳۹۸

تکنولوژی و فناوری ساخت و یا به تعبیری دیگر بر لزوم توجه به تناسب فرم و شکل مهندسی ساختمان با نیاز مردم، کاربرد روز آن و محیط در کنار بهره مندی از پیشرفت های علمی روز از سوی دیگر تاکید فرموده‌اند.^{۱ ۲ ۳}

از بعدی دیگر، در نگاه مقام معظم رهبری، معماری و شهرسازی جامعه محسوس‌ترین نماد زندگی است که کل محیط زندگی انسان را در همه آنات و لحظات در بر گرفته است، به دلیل همین گستردگی است که معماری و شهرسازی جامعه باید مضمون داشته باشد. بر همین مبنا، اگر معماری مضمون داشت، همه فضای مادی زندگی دارای مضمون می‌شود و معنویت پیدا می‌کند و اگر فاقد مضمون بود، تبدیل به کالبدی پوچ و بی معنا می‌شود.^۴ منظور از مضمون در بیان معظم‌له، مضمون عالی، تعالی‌بخش، پیش‌برنده و فضیلت‌ساز است که ذیل هنر متعهد تعریف می‌گردد که باید با عالی‌ترین و بالاترین خلاقیت هنری همراه باشد. مطابق این دیدگاه تعهد به ارائه مضمون تعالی‌بخش، پیش‌برنده و فضیلت‌ساز زمانی اتفاق می‌افتد که معمار هنرمند در ابتدا به انسانیت خود و سایر انسان‌ها متعهد باشد و در گام دوم خود را به حقیقتی متعهد بداند، حقیقتی که دارای پشتوانه استوار فلسفی و فکری باشد.^۵ در این نگاه معماری همانند ظرف و پوششی است که در همه لحظات انسان را در بر گرفته و احاطه نموده است؛ بر همین اساس اگر این فضای محیط بر انسان دارای مضمون متعالی و معنوی باشد، می‌تواند در تناسب محیط با روحيات فطری انسان و ایجاد حس معنویت در او اثرگذار باشد، در غیر اینصورت پوچی و بی‌معنائی مشخصه اصلی آن می‌شود؛ مشخصه‌ای که قطعاً اثرات ناخوشایندی بر انسان و روحيات او خواهد داشت.

با توجه به مطالب و مبانی فوق، اندیشه مقام معظم رهبری در مورد موضوع معماری و شهرسازی ذیل اندیشه و نظریه ایشان در خصوص تمدن نوین اسلامی قرار می‌گیرد؛ از نگاه ایشان تمدن نوین اسلامی دارای دو بخش ابزاری و متنی است که معماری و شهرسازی در بخش متنی و اصلی آن که سبک زندگی ما را شکل می‌دهند، قرار دارد.^۶ بنابراین از نگاه ایشان ساخت و سازهای ما در شهر و به طور کلی نوع و سبک معماری و شهرسازی ما باید به گونه‌ای باشد که نتیجه آن ایجاد فضایی مناسب برای تحقق سبک زندگی اسلامی باشد.^{۷ ۸}

بر همین مبنا، حد مطلوب شهر در منظومه فکری مقام معظم رهبری شهر اسلامی است؛ مختصات و خصوصیات اصلی این شهر در نگاه معظم‌له عبارتند از: عدالت در تقسیم خدمات شهری، تأمین آرامش روحی و امنیت معنوی، ظهور و اعتلای مظاهر اسلامی و انقلابی، عمران و آبادی و زیبایی، حفظ طبیعت و صفای طبیعی. در نگاه ایشان، شهر اسلامی، شهری است که شرایط و امکان زندگی و حیات طیبه اسلامی و یا به تعبیر دیگر زندگی بر اساس اصول و مبانی اسلامی

^۱. دیدار مسئولان وزارت مسکن و شهرسازی با رهبر انقلاب، ۲۵/۰۳/۱۳۷۹.

^۲. بیانات در دیدار جمعی از مهندسان، ۰۵/۱۲/۱۳۸۳.

^۳. دیدار اعضای شورای عالی استانها و شهرداران مراکز استانها با رهبر انقلاب، ۱۰/۰۲/۱۳۹۰.

^۴. بیانات در دیدار از طرح ماکتهای ژائرسرای مشهد، ۱۹/۰۷/۱۳۷۵.

^۵. بیانات در دیدار جمعی از اصحاب فرهنگ و هنر، ۰۱/۰۵/۱۳۸۰.

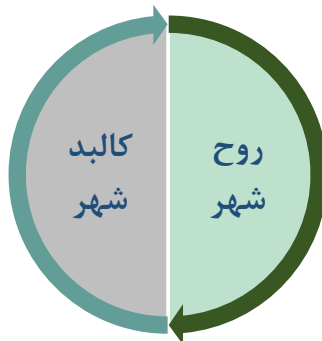
^۶. بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۲۳/۰۷/۱۳۹۱.

^۷. دیدار شهردار و اعضای شورای اسلامی شهر تهران با رهبر انقلاب، ۲۳/۱۰/۱۳۹۲.

^۸. بیانات در دیدار هیأت علمی و دست‌اندرکاران برگزاری همایش ملی «فقه هنر»، ۲۱/۱۰/۱۳۹۴.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

را فراهم می‌نماید.^۱ این شهر دارای دو بعد کالبدی و روحانی (فرهنگ و ارزش‌ها) است که در هر دو بعد تاکید بر تحقق و تجلی و ظهور ارزش‌ها و خصوصیات اسلامی است.^۳

شکل ۲: ابعاد شهر در نگاه مقام معظم رهبری

بر این اساس، از آنجا که معماری و شهرسازی به عنوان متکفل اصلی طراحی و ساخت شهرها می‌باشد، آن معماری و شهرسازی‌ای می‌تواند در راستای عینیت و تحقق این «شهر اسلامی» موثر واقع شود که خود اسلامی باشد. از این رو معماری و شهرسازی اسلامی مورد تاکید قرار می‌گیرد. با این رویکرد، معماری و شهرسازی اسلامی آن معماری و شهرسازی است که بسترساز سبک زندگی اسلامی و موجد فضای زیست طیبه اسلامی باشد. بدیهی است که زمانی این معماری می‌تواند ظهور داشته باشد که بنیه اندیشه‌ای و فکری و فلسفی آن بر جهان‌بینی، انسان‌شناسی و معرفت‌شناسی اسلامی استوار باشد.^۴ بر همین مبنا، هرگونه انحراف از این رویکرد اتکا به مبانی و اندیشه‌های اسلامی در تحقق شهر اسلامی و گرایش به غرب‌گرایی و تقلید صرف از غرب در این زمینه، چه در زمان حال و چه در دوره‌های گذشته به شدت مورد انتقاد و طرد قرار می‌گیرد. این درحالی است که با حفظ اصل فوق، استفاده از تجارب و دانش ملت‌های دیگر مورد توصیه و تاکید می‌باشد.^۵

۱. پیام به مناسبت آغاز به کار شوراهای اسلامی شهر و روستا، ۰۸/۰۲/۱۳۷۸

۲. دیدار شهردار و اعضای شورای اسلامی شهر تهران با رهبر انقلاب، ۲۳/۱۰/۱۳۹۲

۳. دیدار اعضای شورای اسلامی و شهردار و شهرداران مناطق مختلف تهران با رهبر انقلاب، ۰۴/۰۴/۱۳۸۶

۴. بیانات در دیدار جمعی از اصحاب فرهنگ و هنر، ۰۱/۰۵/۱۳۸۰

۵. بیانات در دیدار جمعی از معلمان سراسر کشور، ۱۴/۰۲/۱۳۹۰

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

از آنجا که این معماری در پهنه سرزمینی ایران اتفاق می‌افتد و ایران هم سرزمینی با آنچنان عمق تاریخی^۱ است که این ریشه‌داری در تاریخ جزو هویت ملی مردمانش به حساب می‌آید، بنابراین حفظ هویت اسلامی در کنار حفظ هویت ملی در ساخت و سازها به صورت توأمان مورد تاکید قرار می‌گیرد.^۲ همچنین با این نگاه، آثار تاریخی شاخص کشور، چه در دوره قبل از اسلام و چه در دوره بعد از اسلام، به عنوان اوج هنر معماری^۳ در نزد ایرانیان و به عنوان مفاخر ملی که محصول ابتکار و هنر ایرانی هستند،^۴ مورد توجه و تحسین و حفظ هویت ملی و سنت‌های خوب از جمله در حوزه معماری مورد تاکید قرار می‌گیرد.^۵

با توجه به جایگاه خاص و اهمیت اصل عدالت در جهان‌بینی اسلامی،^۶ اولین ویژگی که در توصیف شهر اسلامی در نظام فکری مقام معظم رهبری مورد توجه می‌باشد، موضوع عدالت اجتماعی و عدالت فضایی است. بر همین اساس تاکید بر عدالت در تقسیم خدمات شهری^۷ در کل شهر و توصیه به توجه ویژه به مناطق محروم و کم‌برخوردارتر شهر دارای جایگاه ویژه‌ای می‌باشد.^۸

موضوع دیگر، در تحلیل بیانات مقام معظم رهبری به شهر و در تعبیرشان از شهر اسلامی، نشانه‌ها و نمادهای شهری هستند. این نشانه‌ها و نمادها از آن جهت که توسط هم ساکنین شهر و هم تازه‌واردان به شهر مورد توجه قرار گرفته و احساس می‌شوند، دارای اهمیت هستند. بر همین اساس، توجه به آبادی و محوریت مساجد در همه شهرها بویژه شهرهای بزرگ و همچنین استفاده از نشانه‌های اسلامی در تمامی فعالیت‌های مهندسی مورد توصیه و تاکید می‌باشد.^۹

توجه به زیبایی منظر شهری اعم از خانه‌ها و خیابان‌ها و ... از دیگر موضوعات مورد توجه در رویکرد رهبری به شهر و معماری و شهرسازی آن می‌باشد؛ در نگاه معظم‌له آن معماری و شهرسازی لذتبخش است که در آن به شاخص‌های اسلامی به همراه شاخص‌ها و شرایط بومی توجه شده باشد. با این رویکرد، زیبایی بناها و ساختمان‌ها و در کل منظر شهری، نه تنها امری تجملی و زاید به حساب نمی‌آید، بلکه به دلیل اثرات روحی و روانی آن، به عنوان یک ضرورت برای زندگی انسانی مورد تاکید و توصیه قرار می‌گیرد.^{۱۰ ۱۱}

موضوع محیط‌زیست شهر از دیگر موضوعات مورد توجه در بیانات مقام معظم رهبری در زمینه معماری و شهرسازی می‌باشد؛ از نظر ایشان کمبود فضای سبز در شهرها به همراه رشد بی‌رویه شهر در منابع طبیعی و جنگل‌ها و کوه‌های

^۱ بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۲۲/۰۳/۱۳۹۶

^۲ پیام به نشست منتخبان دومین دوره شوراهای اسلامی شهر و روستا، ۰۶/۰۲/۱۳۸۲

^۳ بیانات در دیدار مردم زنجان، ۲۱/۰۷/۱۳۸۲

^۴ بیانات در دیدار مسئولان اجرائی استان فارس، ۱۸/۰۲/۱۳۸۷

^۵ بیانات در دیدار دانشگاهیان سمنان، ۱۸/۰۸/۱۳۸۵

^۶ بیانات در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۴/۰۳/۱۳۹۵

^۷ پیام به مناسبت آغاز به کار شوراهای اسلامی شهر و روستا، ۰۸/۰۲/۱۳۷۸

^۸ بیانات در بوستان ولایت به مناسبت روز درختکاری، ۱۷/۱۲/۱۳۸۹

^۹ بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در هفدهمین اجلاس نماز، ۲۹/۰۸/۱۳۸۷

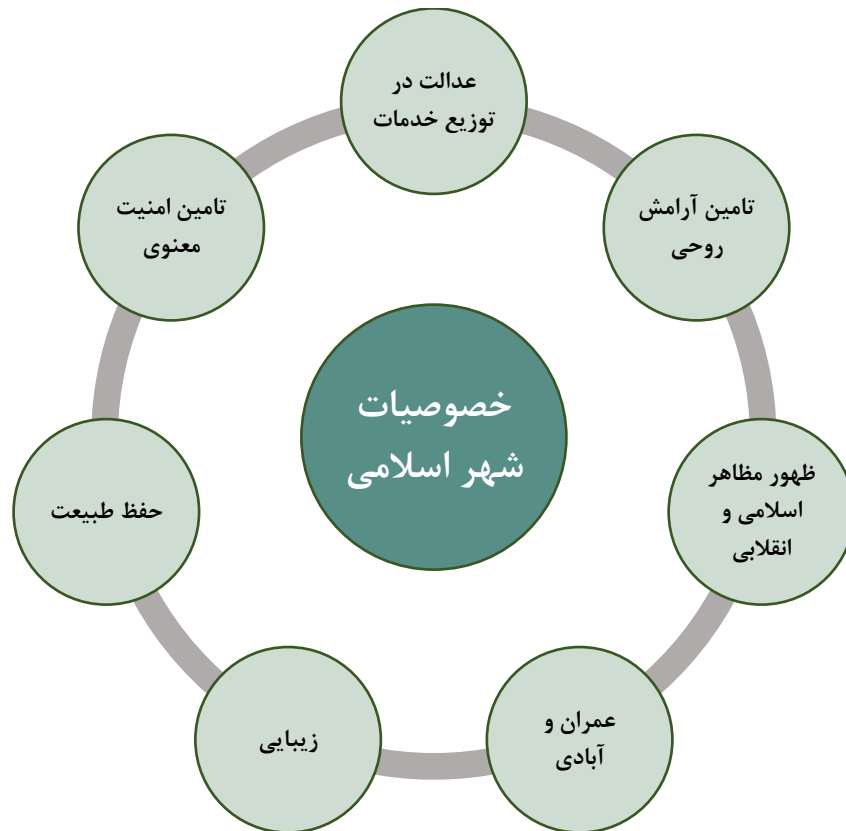
^{۱۰} بیانات در دیدار جمعی از مهندسان، ۰۵/۱۲/۱۳۸۳

^{۱۱} دیدار اعضای شورای اسلامی و شهردار و شهرداران مناطق مختلف تهران با رهبر انقلاب، ۱۳/۱۲/۱۳۸۴

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

اطراف شهر که فضای تنفسی شهر به حساب می‌آیند، یکی از اصلی‌ترین مشکلات شهرها بویژه تهران و سایر کلان‌شهرها می‌باشد. بر همین اساس حفظ صفای طبیعی شهر و مراقبت از باغ‌ها و دامنه کوه‌های اطراف شهر و ایجاد پارک‌ها و بوستان‌ها از اقدامات توصیه‌ای برای نهادهای مدیریت شهری می‌باشد.^۱

با نظر به تحلیل‌های فوق، خصوصیات شهر مطلوب یا شهر اسلامی از منظر مقام معظم رهبری به شرح شکل زیر می‌باشد.

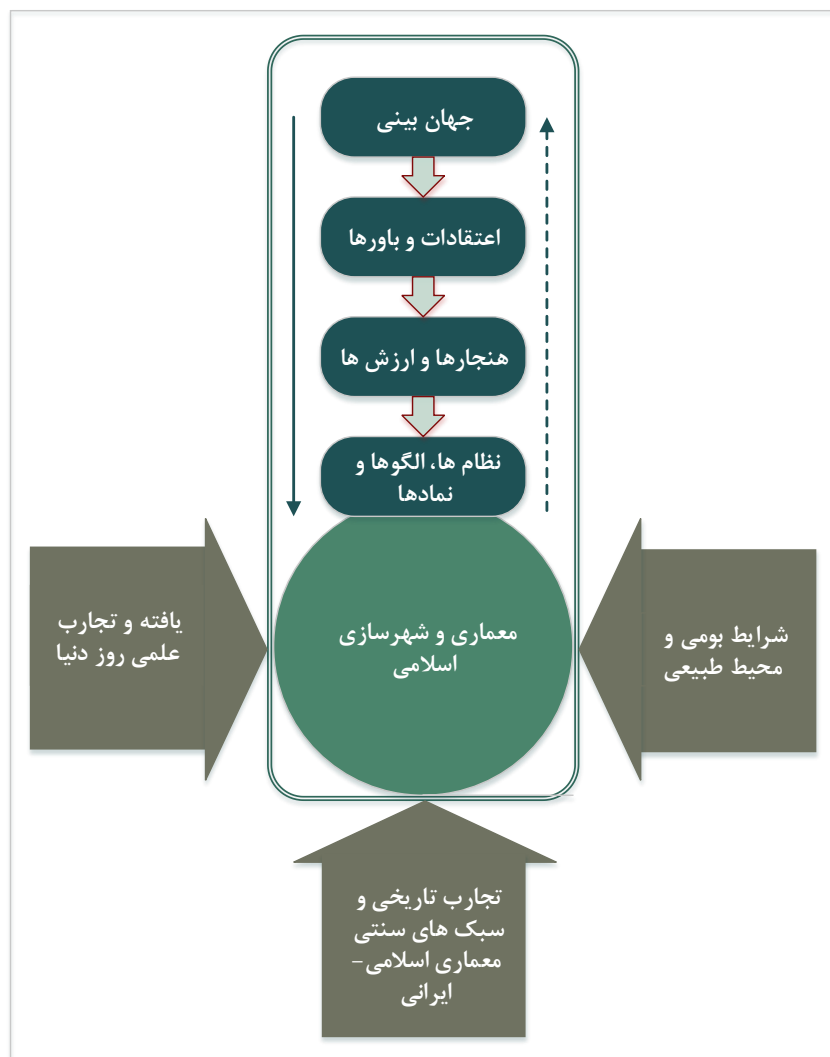

شکل ۳: خصوصیات شهر مطلوب و اسلامی از منظر مقام معظم رهبری

با توجه به خصوصیات فوق و بر اساس تحلیل بیانات و مدل‌های مفهومی پیش گفته، عوامل بنیادین موثر در شکل‌گیری معماری و شهرسازی اسلامی با رویکرد فرهنگ‌محور از منظر معظم‌له را می‌توان به شکل مدل مفهومی زیر بیان کرد. در رویکرد فرهنگ‌محور، معماری و شهرسازی به عنوان مظهری فرهنگی و موثر در فرهنگ در نظر گرفته می‌شود که در آن فرهنگ به عنوان مجموعه‌ای از باورها و ارزش‌ها و کنش‌ها موثر واقعی است.

^۱ بیانات در بوستان ولایت به مناسبت روز درختکاری، ۱۷/۱۲/۱۳۸۹

^۲ بیانات در دیدار مسئولان و فعالان محیط زیست، منابع طبیعی و فضای سبز، ۱۸/۱۲/۱۳۹۳

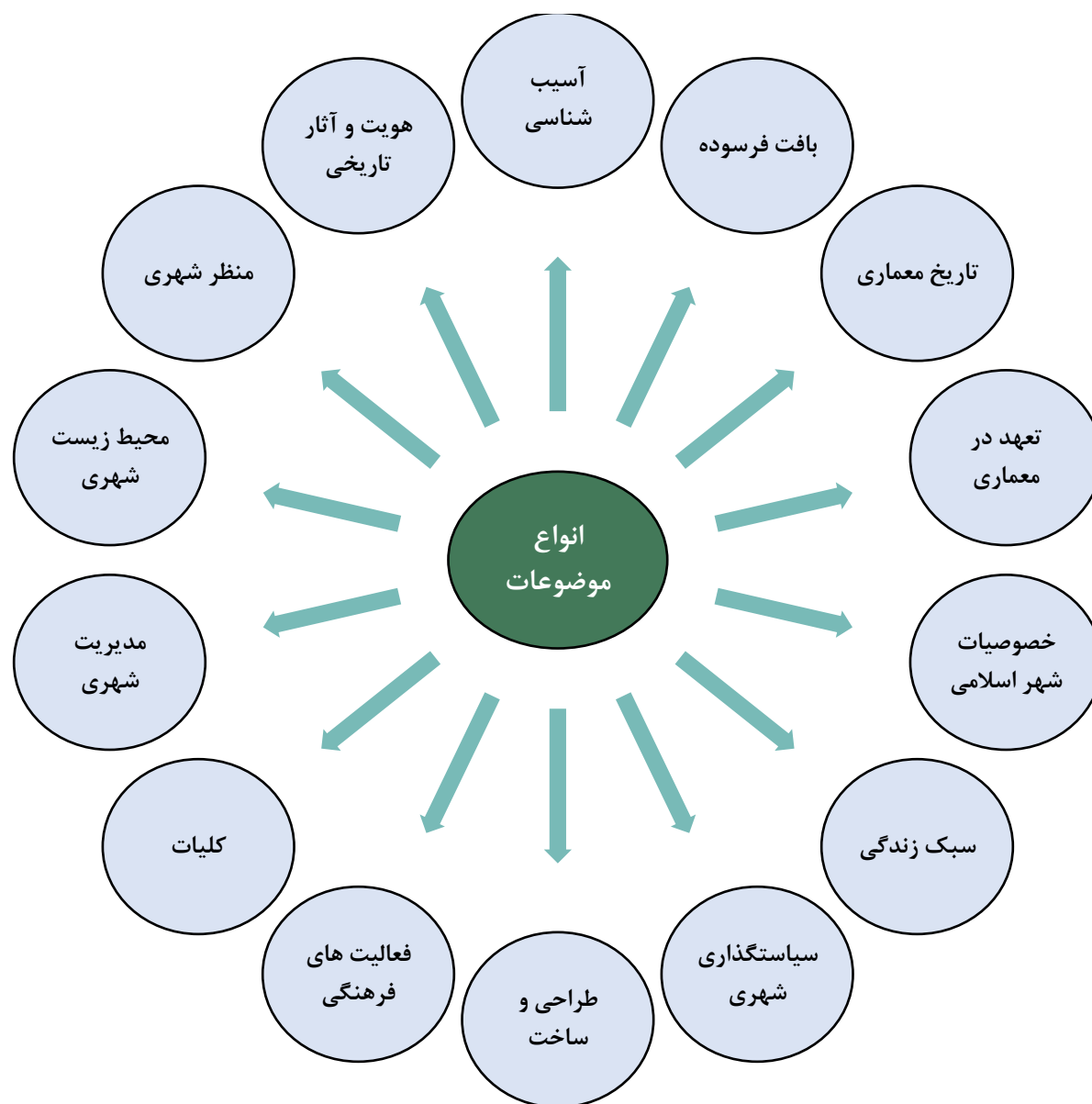
شکل ۴: عوامل بنیادین موثر در شکل گیری معماری و شهرسازی اسلامی با رویکرد فرهنگ محور

گونه بندی موضوعی

در این بخش تلاش گردیده است تا جهت آشنایی کامل تر با دیدگاه های مقام معظم رهبری در حوزه معماری و شهرسازی و فهم گستره نگاه ایشان به این حوزه، دو نوع گونه بندی بر اساس خلاصه گزاره های مفهومی از بیانات ایشان به صورت کاربردی ارائه گردد. گونه بندی اول، یک طبقه بندی موضوعی از بیانات معظم له می باشد که در آن گزاره ها با

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

توجه به مفهوم محوری خود طبقه‌بندی شده‌اند. در شکل شماره پنج انواع موضوعات احصاء شده در بیانات معظم‌له ارائه گردیده است.^۱

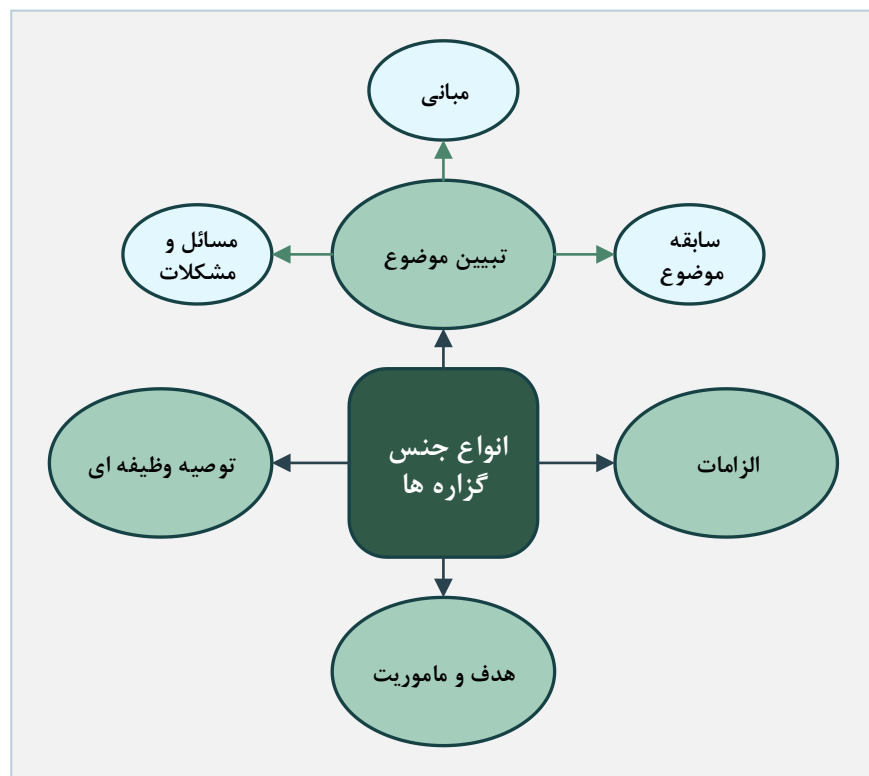

شکل ۶: انواع موضوعات اصلی بیانات رهبری در حوزه معماری و شهرسازی

^۱ جهت جلوگیری از تطویل مقاله و به جهت موضوعیت آن حول کاربرد سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از آوردن خلاصه‌گزاره‌ها خودداری شده است.

گونه‌بندی از نظر جنس گزاره

در این بخش جهت صحت و سهولت بهره‌برداری از بیانات مقام معظم رهبری، انواع گزاره‌های احصاء شده بر اساس جنس گزاره مورد طبقه‌بندی قرار گرفته‌اند. در شکل شماره ۷ انواع جنس‌های شناسایی شده ارائه گردیده است.

شکل ۷: طبقه‌بندی گزاره‌ها بر اساس جنس گزاره

منظور از هر کدام از عناوین فوق و جنس خلاصه گزاره‌های بیانات به شرح ذیل می‌باشد:

- **تبیین موضوع:** گزاره‌هایی که با هدف تنقیح و تشریح موضوع و یا بیان مقدماتی جهت توجیه سایر رهنمودها در زمینه الزامات، هدف و ماموریت و یا توصیه وظیفه‌ای در قالب بیان مبانی، سابقه موضوع و یا بیان مسائل و مشکلات عنوان گردیده است.

- **هدف و ماموریت:** مجموعه گزاره‌هایی که معمولاً با هدف تدقیق اهداف نهادهای مدیریت شهری و بیان اولویت‌های کاری آنها در زمینه معماری و شهرسازی بیان گردیده است.

- **الزامات:** شامل گزاره‌هایی می‌باشد که شرایط لازم برای دستیابی به معماری و شهرسازی مطلوب را بیان می‌کنند.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ها، چالش ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

- توصیه وظیفه‌ای: مجموعه گزاره‌هایی که به عنوان تاکید بر وظایف خاص نهادهای مدیریت شهری و یا سایر نهادهای مرتبط در حوزه معماری و شهرسازی بیان شده است.

از آنجا که از بین عناوین فوق، بخش مبانی در مقوله تبیین موضوع به جهت ارائه بنیان‌های نظری مرتبط با سطح و موضوع سند الگوی اسلامی ایران پیشرفت می‌باشد، در ادامه صرفاً خلاصه گزاره‌های مربوط به این بخش ارائه گردیده است.

جدول ۲: طبقه‌بندی خلاصه گزاره‌های اصلی بیانات بر اساس جنس گزاره‌ها

خلاصه گزاره بیانات	جنس گزاره	
معماری جزو امور ظاهری فرهنگ عمومی	مبانی	تبیین موضوع
تاثیر نوع معماری خانه بر خلیات و فرهنگ مردم		
عدالت در تقسیم خدمات شهری، تأمین آرامش روحی و امنیت		
معنوی، ظهور و اعتلای مظاهر اسلامی و انقلابی، عمران و آبادی و زیبایی، حفظ طبیعت و صفای طبیعی مختصات شهر اسلامی است.		
هنر متعهد یعنی مسئولیت انسان هنرمند در قبال سایر انسان ها،		
تعهد در قبال مضمون اثر و تعهد به حقیقت		
خلاقیت هنری همراه با ارائه مضمون تعالی بخش و فضیلت ساز		
یعنی هنر متعهد		
آثار تاریخی عامل شناخت گذشته و تاریخ و ریشه ها توسط		
مردم به عنوان اوج هنر معماری		
اهمیت مسائل فرهنگی و اجتماعی شهر در کنار ساخت و ساز		
تجمل نبودن امر زیبایی در ساختمان ها و ضرورت آن برای		
زندگی انسان		
شهری با هویت ایرانی و اسلامی، زیبا و روح‌نواز، دارای رفاه		
عمومی و مقاوم		
تأثیرگذاری روحی و روانی زیبا بودن شهر و تفاوت زیباسازی		
شهر با تجمل‌گرایی		
ذوق هنری و بومی بودن عامل ماندگاری آثار معماری گذشته		
اساسی بودن موضوع محیط زیست انسان (گیاه، بوستان،		
درخت، خاک و شهرسازی) در مقابل مقدماتی چون صنعت و علم و اقتصاد و سیاست و فرهنگ		
حفظ و تقویت فضای تدین و دین‌داری در فضای شهرها و		

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

خلاصه گزاره بیانات	جنس گزاره
روستاها عامل اصلی پیشرفت کشور و عزت واقعی	
قرارگیری موضوع معماری در حوزه سبک زندگی که بخش	—
	حقیقی تمدن سازی است
تهران نماد آبادانی و سبک زندگی و الگوی سایر شهرها در	—
	کشور
تأثیرگذاری معماری و نمای ساختوسازها بر سبک زندگی	—
	مردم
معماری و شهرسازی اسلامی تسهیل گر تحقق سبک زندگی	—
	اسلامی
تأثیر سبک معماری ساختمان در روح، فکر و سبک زندگی	—
	انسان
قرارگیری معماری در حوزه سبک زندگی و موثر در استقلال	—
	فرهنگی
مسلمانی، عمق تاریخی و انقلابی بودن سه عنصر اصلی هویت	—
	ملت ایران

نتیجه گیری

همانگونه که در مقدمه پژوهش نیز عنوان گردید، امروزه، شهرها از جایگاه ویژه‌ای در شکل‌گیری تمدن‌ها و عینیت مظاهر تمدنی یک جامعه و ملت برخوردار می‌باشند. بر این اساس در اندیشه، آرمان و فرایند تمدن‌سازی و جامعه‌سازی، توجه به شهر، شهرسازی و معماری و فهم جایگاه درست آن‌ها در این فرایند می‌تواند اهمیت و تأثیر زیادی داشته باشد.

با وجود اهمیت زیاد موضوع شهر و کیفیت ساخت، برنامه‌ریزی و اداره آن با نگاه تمدنی؛ توجه و عنایت قابل توجهی به این عرصه مهم در سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت صورت نگرفته است؛ بطوریکه در بخش افق که امکان پرداختن به این موضوع بود، مغفول مانده است و در بخش تدابیر نیز صرفاً در قالب یک بند با نگاه حداقلی، یک وجهی و ناکافی به موضوع چندوجهی معماری و شهرسازی پرداخته شده است. بر همین مبنا، جهت درک جایگاه صحیح موضوع معماری و شهرسازی در سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، بیانات مقام معظم رهبری به عنوان مبدع تدوین الگو در زمینه موضوع معماری و شهرسازی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت و نظام فکری ایشان در این حوزه در دایره منظومه فکری ایشان احصاء گردید. با توجه به نتایج ارزشمند حاصل از بررسی و تحلیل فوق، این نتایج علاوه بر کاربری در

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

اصلاح و تکمیل سند الگوی پایه، در برنامه ریزی و سیاستگذاری شهری نیز می‌تواند راهنمای متخصصان و نهادهای تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز در حوزه معماری و شهرسازی قرار گیرد.

این پژوهش نشان می‌دهد که جامعیت نگاه، یکی از مشخصات اصلی نگاه مقام معظم رهبری به موضوع معماری و شهرسازی است، به طوری که بیانات ایشان ذیل حدود ۱۳ عنوان و موضوع از قبیل: طراحی و ساخت، منظر شهری، هویت شهر و آثار تاریخی، خصوصیات شهر اسلامی، سبک زندگی، تاریخ معماری و شهرسازی، تعهد در معماری و شهرسازی، مدیریت شهری، بافت فرسوده، سیاستگذاری شهری، محیط زیست شهری، فعالیت‌های فرهنگی در شهر و آسیب‌شناسی، طبقه‌بندی گردید که تدبیر شماره ۱۰ سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت یکی از ابعاد یک عنوان (منظر شهری) در بیانات ایشان می‌باشد.

فرهنگ‌محوری مشخصه اصلی نظام فکری مقام معظم رهبری در حوزه معماری و شهرسازی می‌باشد که در تبیین موضوع، بیان مسائل و مشکلات موجود و ارائه راهکار و رهنمود و تعیین و تدقیق اهداف و مأموریت‌ها مورد توجه خاص و ویژه ایشان قرار می‌گیرد. از منظر ایشان از آنجا که معماری و شهرسازی در اخلاق، روحیات، فرهنگ و زندگی مردم تاثیر مستقیم دارد، بنابراین معماری و شهرسازی ما باید در عین بهره‌گیری از تجارب ارزنده گذشته، پیشرفت‌های علمی و فنی روز، متأثر از فرهنگ اسلامی ایرانی و بر بنیه فکری و اندیشه‌ای اسلامی استوار باشد. بر همین اساس است که غربگرایی و تبعیت از الگوهای بیگانه در گذشته و امروز، مورد انتقاد ایشان قرار می‌گیرد و تحقق شهر اسلامی و معماری و شهرسازی ایرانی-اسلامی به عنوان بستر تحقق و تسهیل‌گر سبک زندگی اسلامی و حیات طیبه و از مولفه‌های استقلال فرهنگی مورد مطالبه قرار می‌گیرد. قابل توجه اینکه نیل به حیات طیبه به همراه خلافت الهی دو ارزش مبنایی در بخش آرمان‌های سند الگوی پایه مورد توجه قرار گرفته است که به نظر می‌رسد با توجه به رویکرد مقام معظم رهبری توجه به بستر شکل‌گیری این حیات طیبه ذیل عنوان شهر ایرانی اسلامی یا معماری و شهرسازی ایرانی اسلامی می‌تواند موضع ورود مناسبی برای رفع کاستی‌های سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت باشد.

از آنجا که دستیابی به سند الگوی پایه پیشرفت ابتدای مسیر عظیم و پرفراز و نشیب تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و دستیابی به تمدن نوین اسلامی است؛ در کنار پیشنهاد محتوایی فوق؛ به نظر می‌رسد که از نظر ساختاری نیز تشکیل اندیشکده معماری و شهرسازی ذیل مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و بهره‌گیری از پژوهشگران و اساتید متعهد و دغدغه‌مند حوزه معماری و شهرسازی می‌تواند مرکز را هم در تدوین سند جامع و مناسب و هم در فرایند تحقق و پیشبرد آن یاری برساند.

منابع و مأخذ

- اشتراوس، آ. و کوربین، ج. (۱۳۹۰). اصول روش تحقیق کیفی نظریه مبنایی (رویه‌ها و روش‌ها). (مترجم: ب. محمدی) تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

- تبریزی، م. (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کیفی از منظر رویکردهای قیاسی و استقرایی. فصلنامه علوم اجتماعی، ۱۰۵-۱۳۸.
- خاکی، غ. (۱۳۷۸). روش تحقیق با رویکردی به پایان نامه نویسی. تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی.
- عمران زاده، ب. (۱۳۹۶). مدل استراتژیک عدالت اجتماعی و فضایی در شهر آرمانی اسلام. کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی. تهران: مرکز علوم انسانی اسلامی صدرا.
- فلیک، ا. (۱۳۹۰). درآمدی بر روش تحقیق کیفی. (مترجم: ه. جلیلی) تهران: نشر نی.
- کریپندورف، ک. (۱۳۸۳). تحلیل محتوا، مبانی روش شناسی. (مترجم: ه. نایبی) تهران: نشر نی.
- (۱۳۹۲). نقشه مهندسی فرهنگی کشور. تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- (۱۳۹۷). الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت. تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.